

ПРИЙОМИ ПРОТИДІЇ СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА НОСІЇ (ДЖЕРЕЛА) КРИМІНАЛІСТИЧНО-ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мудрецький Р. В.

У статті розглядаються основні прийоми протидії судовому розгляду кримінальних проваджень, що впливають на носії (джерела) криміналістично-значущої інформації, а також визначаються особливості прояву її способів. Надається характеристика деяких заходів щодо попередження, виявлення та нейтралізації протидії судовому розгляду.

Ключові слова: кримінальне провадження, слідство.

В статье рассматриваются основные приёмы противодействия судебному рассмотрению уголовного производства, которые влияют на носители (источники) криминалистически значимой информации, а также определяются особенности проявления его способов. Предоставляется характеристика некоторых мер по предупреждению, выявлению и нейтрализации противодействия судебному рассмотрению.

Ключевые слова: уголовное производство, следствие.

In the article it is examined the essence of opposition to the investigation of the embezzlements budget fund, form, methods, and also are determined the special features of its accomplishment from the side of officials. The characteristic of some measures for warning, development and neutralization of opposition to investigation from the side of officials in the budgetary sphere is given.

Key words: criminal proceedings, investigation.

Серед загальної кількості проблемних питань сучасної криміналістичної науки особливе місце займає питання подолання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень. Незважаючи на впровадження ефективних методів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, правоохоронні органи стикаються з активною протидією з боку зацікавлених осіб. Крім того, в сучасних умовах реформування кримінального судочинства широкого розповсюдження набули прояви протидії не лише на стадії досудового розслідування, але й на стадії здійснення правосуддя взагалі. Зазначене своєю чергою призводить до неповноти досудового слідства та судового розгляду, викликає суттєві труднощі у дослідженні обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, ускладнює призначення судами винним покарання, яке в результаті може не відповідати характеру їх злочинних діянь, і врешті-решт кримінальне провадження закривається через реабілітуючі підстави. Наявні також випадки, коли винні у вчиненні кримінальних правопорушень особи взагалі не притягуються до відповідальності.

Аналіз літературних джерел свідчить, що висвітлення різних аспектів протидії на стадії досудового розслідування були проведені в теоретичних дослідженнях багатьма українськими та зарубіжними вченими, зокрема С.Ю. Журавльовим, В.М. Карагодіним, А.М. Кустовим, Е.У. Баєвою, О.В. Александренко,

Н.О. Михайличенко, А.Ф. Волобуєвим, С.О. Сафроновим, М.І. Костіним, Б.В. Щуром, Р.М. Шехавцовим, В.К. Лисиченко, І.А. Бобраковою та іншими.

Однак, не дивлячись на беззаперечну теоретичну й практичну значущість зазначених досліджень, питання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень, зокрема її прийомів, що впливають на носії (джерела) криміналістично-значущої інформації, не досліджувались, що й обумовлює актуальність цієї статті.

На нашу думку, протидією судовому розгляду кримінальних проваджень є протиправна навмисна чи ненавмисна система дій (бездіяльності) або окремі дії (бездіяльності) учасників кримінального судочинства, інших осіб, а також такі зовнішні свідомо створені негативні фактори, які перешкоджають їх справедливому розгляду неупередженим і незалежним судом та прийняттю законного й обґрунтованого рішення [1, с. 70].

Оскільки обставини вчинення кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню, можуть бути встановлені на підставі фактичних даних, які вказують на наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, визначення прийомів та методів впливу на криміналістично-значущу інформацію має суттєве значення для подолання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень.

Кожному виду протидії притаманні відповідні способи їх реалізації. На практиці ці способи можуть мати вираження у різноманітних діях, в тому числі із застосуванням ресурсів публічної влади та суспільної думки: ухилення від явки до суду; надання неправдивих свідчень; приховування та знищення доказів – слідів злочину; підкуп суддів; здійснення тиску на осіб, від поведінки та свідчень яких залежить швидкий, повний та неупереджений судовий розгляд кримінального провадження (свідка, слідчого, експерта, суддю та інших). Тому в цій роботі нами буде розглянуто найбільш типові прийоми протидії, що впливають на носії (джерела) криміналістично-значущої інформації.

Дослідження способу протидії судовому розгляду кримінальних проваджень має не лише наукове, але й практичне значення. Це допомагає встановити коло суб'єктів, які найчастіше їх використовують, і серед них виявити конкретну особу, оскільки саме спосіб дозволяє встановити деякі важливі характеристики суб'єкта протидії. Крім того, спосіб протидії може вказувати на прийоми і засоби, які використовуються під час його підготовки, що згодом надасть можливість знайти докази протидії та розробити рекомендації щодо її подолання [2, с. 50-51].

Для дослідження проблем протидії судовому розгляду кримінальних проваджень, визначення ступеня розповсюдженості її форм та способів нами було проведено анкетування та інтерв'ювання 117 практичних працівників, в тому числі суддів, захисників та право-

охоронних органів. Окремі висновки стосовно форм і способів протидії судовому розгляду кримінальних проваджень робилися виходячи з аналізу матеріалів кримінальних проваджень, за результатами яких можна виділити наступні способи протидії, що спрямовані на носії (джерела) криміналістично-значущої інформації у кримінальному провадженні.

1. За змістовною стороною впливу на носії (джерела) криміналістично-значущої інформації доцільно викласти наступні види протидії.

За основу розгляду цієї групи прийомів та способів протидії ми взяли зміст діяльності суб'єктів протидії, виконуючи яку вони досягають основної мети – створення перешкод у вирішенні завдань кримінального провадження та здійснення правосуддя шляхом впливу на доказову інформацію (сліди злочину як матеріальні, так і сліди-відображення у пам'яті людей). Вказані дії у криміналістичній літературі розглядаються здебільшого як дії, що спрямовані на приховування злочину. Саме в операціях із доказовою та орієнтуючою інформацією є сутність приховування злочинів [3, с. 12].

Основним фактором, який спонукає злочинця прийняти заходи з приховування злочину, є бажання уникнути виявлення злочину та відповідальності за його вчинення. Ще Г.Г. Зуйков запропонував способи приховування злочину, що не були охоплені єдиним задумом із вчиненням злочину, розглядати окремо та визначив їх як способи ухилення від відповідальності [4, с. 98-99].

Для стадії судового розгляду кримінального провадження характерним є те, що судом за участю сторін провадиться безпосереднє дослідження всіх доказів, необхідних для винесення обґрунтованого вироку. На цьому етапі суд може виявити нові дані, які піддаються новій, більш глибокій перевірці з залученням нових доказів [5]. Крім того, п. 4 ст. 95 КПК України встановлено, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання [6]. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

З огляду на це, на наш погляд, в зазначеній стадії кримінального процесу може використовуватись такий спосіб протидії, як приховування носіїв (джерел) криміналістично-значущої інформації, але з урахуванням особливостей, які притаманні судовому розгляду кримінального провадження. Водночас дії з приховування інформації зумовлені рядом факторів: діями, які вже було застосовано суб'єктом протидії на стадії досудового розслідування та ситуацією, яка склалась на момент судового розгляду кримінального провадження.

На думку В.Н. Карагодіна, створення перешкод правосуддю під час розгляду кримінальної справи та протидія досудовому слідству інколи розбігається за змістом, що зумовлено особливостями детермінуючих факторів. Зокрема, учасники досудової і судової стадії володіють різною за характером та об'ємом інформацією [7, с. 120]. Наприклад, ч. 2 ст. 290 КПК України передбачено порядок відкриття матеріалів іншій стороні. До того ж прокурор зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, в тому числі будь-які докази, які самі по собі або у сукупності із іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості чи меншого ступеня винуватості обвинуваченого або сприяти пом'якшенню по-

карання [6]. Обвинувачений відрізняється від підозрюваного тим, що вже ознайомлений із всіма матеріалами кримінального провадження, має можливість почути показання потерпілих, свідків, експертів, поставити їм запитання та, відповідно, використати ці відомості під час здійснення протидії в суді.

Процесуальний порядок стадій процесу, які аналізуються, теж різний, що обумовлює особливості змісту відповідних актів протидії.

Водночас протидія, застосована на стадії досудового розслідування та в судовому засіданні, має певну схожість, оскільки в обох випадках спрямована на створення перешкод вирішенню спільних завдань кримінального судочинства. Навіть більше, нерідко протидія попередньому розслідуванню трансформується у протидію правосуддю [7, с. 19].

Так, зазначене дозволяє дійти висновку, що за змістовною стороною впливу дії, спрямовані на виключення або ускладнення дослідження слідів кримінального правопорушення під час судового розгляду кримінального провадження, з урахуванням вказаних особливостей, переважно співпадають із способами приховування злочину, які досить детально були описані Р.С. Белкіним та поділяються на: утаювання, знищення, маскування, фальсифікацію інформації і / або її носіїв, змішані способи [8, с. 366-368]. Отже, розглянемо зазначені способи, враховуючи особливості, притаманні судовому розгляду.

Утаювання інформації передбачає залишення судді в необізнаності відносно обставин кримінального провадження та джерел інформації, які підлягають дослідженню. Дії з утаювання інформації можуть бути як активними (приховування предмету злочинного посягання, речових доказів та інших джерел інформації, ухилення від явки до суду тощо), так і пасивними (замовчування, недонесення, відмова від дачі показань).

Знищення – це дії, спрямовані на ліквідацію (знищення) слідів кримінального правопорушення та злочинця. Тут йдеться про знищення як самої доказової інформації, так і її носія. Розглядаючи знищення інформації як спосіб протидії, О.Л. Стулін виділяє як об'єкт знищення навіть саму кримінальну справу або її частини [9, с. 71]. Такий акт протидії зустрічається в судовій практиці під час ознайомлення обвинуваченого, засудженого з матеріалами кримінальної справи. Так, із власного досвіду роботи суддею Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області могу навести приклад, коли засуджений П. за ч. 1 ст.187 КК України під час ознайомлення в суді з матеріалами кримінальної справи, намагаючись дискредитувати та знищити доказовий матеріал по справі, вирвав свої фотокартки з протоколів пред'явлення фотознімків для впізнання та закреслив свої підписи у деяких протоколах про проведення слідчих дій за його участі на стадії досудового слідства.

Маскування – це дії, які здійснюються з метою зміни уявлення про окремі обставини кримінального правопорушення. До числа найбільш розповсюджених об'єктів кримінальних маскувань належать: матеріальні об'єкти (предмети злочину тощо); спосіб вчинення кримінального правопорушення; особа злочинця та його поведінка; фізичний та психічний стан осіб, які володіють доказовою або іншою інформацією, що має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, та інше).

Фальсифікація – це підробка, створення неправдивої інформації та її носіїв (неправдиві показання та повідомлення, створення неправдивих слідів та інших речових та документальних джерел доказів, їх переробка чи заміна, створення неправдивого алібі та інше).

До змішаних способів приховування слідів кримінального правопорушення зазвичай відносять різноманітні інсценування, в основу яких покладено штучне створення матеріальних слідів розслідуваної події. Це робиться з метою:

– створення уявлення про нібито вчинення іншого кримінального правопорушення в певному місці та у такий спосіб приховування ознаки дійсної події кримінального правопорушення;

– створення уявлення про те, що відбулася подія, яка не має кримінального характеру, з метою приховування вчиненого кримінального правопорушення;

– створення хибного уявлення про окремі елементи фактично вчиненого кримінального правопорушення або про окремі елементи його складу, а саме: інсценування вчинення кримінального правопорушення іншою особою, в іншому місці, з іншою метою та з інших мотивів, в інший час.

Більш детально викладає основні види способів приховування злочинів М.В. Даньшин, який виокремив наступні: 1) переміщення; 2) утаювання інформації і (або) її носіїв; 3) знищення інформації і (або) її носіїв; 4) маскування інформації і (або) її носіїв; 5) фальсифікація інформації і (або) її носіїв; 6) неправдиве алібі; 7) інсценування; 8) вчинення іншого злочину; 9) опосередковане приховування; 10) симуляція; 11) приховування, засноване на впливі; 12) комплекс двох і більше способів приховування злочину (як однієї групи способів, так і різних), приховування однієї й тієї ж обставини [10, с. 57-58].

В ході судового розгляду кримінальних проваджень зустрічаються всі викладені вище способи приховування кримінальних правопорушень, які можуть продовжуватись із попередніх стадій кримінального процесу. Для дослідження проблем протидії судовому розгляду, на наш погляд, суттєвими є способи, спрямовані на позбавлення інформації доказового значення, що міститься в матеріалах кримінального провадження. На такий спосіб приховування слушно вказала О.В. Александренко, яка (залежно від мети, на яку спрямовані прийоми та способи протидії) виокремила три групи: а) спрямовані на те, щоб піддати сумніву достовірність та об'єктивність отриманої доказової інформації; б) скомпromетувати процесуальний порядок отримання доказової інформації та виключити її з числа доказів; в) дискредитувати носіїв та джерела такої інформації [11, с. 53, 54].

Зазначені прийоми та способи протидії є актуальними і для стадії судового розгляду кримінальних проваджень. Особливо з урахуванням вимог КПК України, статтю 23 якого встановлено, що відомості, які містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані доказами. Тому суд зобов'язаний безпосередньо досліджувати докази, без урахування даних, які зібрані на стадії досудового розслідування.

Водночас деякі сформульовані О.В. Александренко положення потребують доповнення у зв'язку із проявом специфіки судового розгляду кримінальних про-

ваджень. Під час судового розгляду кримінального провадження досить часто зустрічаються випадки, що стосуються заяв суб'єктів протидії відносно сумнівності прийняття правоохоронними органами законних і обґрунтованих процесуальних рішень та проведення слідчих дій під час проведення досудового розслідування. Іншими словами, порушується критерій допустимості доказів. Відповідно до ст. 370 КПК України судовий вирок має бути законним, вмотивованим і обґрунтованим на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом за своїм внутрішнім переконанням, що має ґрунтуватись на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження у їх сукупності. До того ж суд має керуватись лише законом.

Спираючись на сформульовані положення, можна визначити наступні групи прийомів (способів), спрямованих на *позбавлення інформації доказового значення*:

1. Заяви щодо отримання доказової інформації неналежним суб'єктом, який має право проводити процесуальні дії, спрямовані на збирання доказів: наприклад, неправдиві заяви про отримання доказів особою, яка прямо або побічно зацікавлена у вирішенні кримінального провадження.

Як спосіб протидії, не виключена також можливість використання в зазначених цілях слідчого, який навмисно грубо порушує процесуальний порядок одержання доказів, що складають основу обвинувачення, розраховуючи на їх подальше виключення судом із доказової бази кримінального провадження.

2. Заяви щодо порушення процесуального джерела отримання доказової інформації. До них належать: показання свідка, показання потерпілого, показання підозрюваного, обвинуваченого, висновки експерта, речові докази, протоколи слідчих (розшукових) і судових дій та інші документи (наприклад, щодо фальсифікації доказової інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій).

3. Заяви щодо порушення належного процесуального засобу отримання доказової інформації. Кримінально-процесуальна форма суворо визначає засіб одержання доказів, невиконання якого призводить до порушення принципу законності кримінального судочинства, а отже, і до скасування винесеного по справі рішення. Наприклад, застосування до відповідного учасника процесу під час проведення досудового розслідування психічного чи фізичного насильства, внаслідок чого ними надано неправдиві показання, наприклад, під час проведення слідчого експерименту; неправдиві заяви щодо «провокацій» з боку працівників правоохоронних органів (нібито зброю, наркотики, гроші «підкинуто» під час затримання, обшуку тощо).

4. Заяви щодо порушення встановленого порядку провадження процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказу. Наприклад, заяви суб'єктів протидії щодо фальсифікації доказової інформації; заяви про перекручування доказової інформації (у протоколі містяться відомості, які ця особа не надавала, а протокол підписала, не читаючи його змісту, тому не могла помітити цього порушення); заяви суб'єктів протидії щодо порушення їх законних прав (слідчий не повідомив підозрюваного про право на захист; свідок не попереджений щодо змісту ст. 63 Конституції України;

огляд володіння особи проведено без згоди власника або відповідної ухвали суду); не забезпечено участь пекладача особі, яка «не володіє» мовою судочинства.

II. За об'єктами впливу дії, спрямовані на виключення або ускладнення дослідження слідів кримінального правопорушення, поділяються на способи протидії, що впливають на матеріальні та ідеальні сліди.

1. Способи протидії, які впливають на матеріальні сліди, а саме на:

1.1) об'єкти фіксації фактичних даних у кримінальному провадженні, які залишаються на місці події та можуть бути виявлені й досліджені під час огляду, обшуку, провадження інших процесуальних дій в період як досудового розслідування, так і судового розгляду кримінального провадження. На підставі вказаних об'єктів органи досудового розслідування та суд встановлюють передбачені законом обставини для правильного вирішення кримінального провадження (сліди відображення, які розглядаються трасологією; предмети – різноманітні матеріальні об'єкти, переміщені (віднесені) з місця події або загублені, залишені злочинцем чи потерпілим, іншими особами; речовини біологічного походження – слина, частки тканин внутрішніх органів, кров, епітеліальні клітки і клітки епідермісу, запахові сліди тощо; сліди рослинного походження – насіння, пил, частини і залишки рослин, а також частки ґрунту, промислового і хімічного походження – металевий пил, залишки пально-мастильних матеріалів, лакофарбового покриття, залишки попелу цигарок, отруйні речовини тощо);

1.2) результати фіксації вказаних матеріальних об'єктів, які відображено у певних процесуальних документах (протоколи про проведення певних слідчих (розшукових) дій: протокол огляду місця події, протокол обшуку, висновок судової експертизи тощо). Вказані способи протидії полягають, переважно, у заявленні не обґрунтованих клопотань про визнання недопустимими доказів, отриманих під час проведення слідчих (розшукових) дій та створенні у зв'язку з цим штучних обставин, що сприяють визнанню їх недопустимими. У такому разі доцільно насамперед зупинитися на процесуальних засадах перевірки доказів, оскільки встановлення фактів порушення правил отримання доказів, як правило, тягне виключення їх як джерел доказів, на підставі яких виноситься судове рішення. Як вірно відзначила професор А.В. Кудрявцева, під перевіркою доказів у кримінальному процесі розуміється діяльність слідчого і суду, пов'язана з аналізом і синтезом доказів, зіставленням їх з іншими доказами і збиранням нових доказів. Лише ґрунтуючись на цій основоположній позиції в кримінальному процесі, можна розглядати криміналістичні аспекти отримання потенційно доказової інформації [12, с. 107-109].

2. Способи протидії, які впливають на ідеальні сліди (на показання обвинувачених, потерпілих, свідків тощо). Ця група включає наступні підгрупи:

2.1.) *перша підгрупа* актив протидії охоплює активну поведінку та вплив зацікавлених осіб безпосередньо на особу, як носія інформації про кримінальне правопорушення, з метою зміни інформації про характер, обставини та учасників злочину. І.А. Бобраков, аналізуючи поняття та сутність впливу злочинців на свідків та потерпілих, зауважує, що сутність такого впливу на об'єкт виявляється в активних діях суб'єкта з ме-

тою його трансформації в потрібному для них напрямі [12, с. 108].

Є.І. Замилін справедливо зазначає, що тиск на потерпілих та свідків з метою надання ними неправдивих показань здійснюється зазвичай тоді, коли доказування побудовано переважно на їх показаннях, а отже, обмеженість доказового матеріалу надає особливого значення отриманій інформації. [13, с. 46]. Своєю чергою І.А. Бобраков виявив наступні форми впливу: а) умовляння (55%); б) фізичний вплив на свідків та потерпілих або погрози застосування такого впливу (24,9%); в) підкуп (12,2%). Лише в 31,2% вивчених справ до свідків та потерпілих застосовувалось два і більше способів впливу, частіше злочинці досить успішно обмежувались одним. Також автор констатує, що лише 41,3% свідків та потерпілих не піддавались впливу з боку злочинців, тоді як у 58,7% випадків злочинцям вдавалось схилити вказаних осіб до вчинення будь-яких дій (або бездіяльності) на їх користь [13, с. 107-109].

Крім зазначених, слід також виокремити і способи впливу, визначені О.В. Александренко, які є актуальними для стадії судового розгляду, а саме:

- заподіяння або погроза заподіяння матеріального збитку (підпал майна, квартири тощо);
- тероризування рідних або близьких людей;
- вплив на психіку людини та знищення інформації, яка знаходиться у пам'яті людини, знищення, руйнування нейронів пам'яті за допомогою електрошоку, ультразвуку, інших засобів;
- вбивство осіб – носіїв доказової інформації, як найбільш небезпечна форма впливу [11, с. 49-50].

На стадії судового розгляду кримінального провадження, з урахуванням особливостей стадії досудового розслідування, зазначені види впливу на потерпілих та свідків здійснюються з метою схилення останніх до відмови від надання показань або зміни раніше наданих свідчень, надання завідомо неправдивих свідчень.

2.1) *друга підгрупа* актив протидії охоплює дії безпосередньо особи як носія інформації: надання неправдивих показань, їх зміна чи відмова від давання пояснень; висунення неправдивих версій, алібі; створення виправдувальних мотивувань тощо. Досить часто потерпілий може протидіяти і без будь-якого тиску на нього, переслідуючи інші цілі [14, с. 17]. Такі дії особи чинять з власної волі, і важливим приводом для такої поведінки є мотив. Наприклад, обвинувачений може вчиняти зазначені дії через побоювання викриття, відповідальності, засудження, через негативне ставлення до правоохоронних органів; потерпілі та свідки – через острах помсти, користь, з метою приховати будь-які факти (незаконне збагачення під час вчинення відносно них корисливого злочину або статевих злочинів, що принижують гідність людини). Така протидія може виражатись як в активній, так і в пасивній формі. Активна форма – повідомлення свідомо неправдивих відомостей, пасивна – замовчування, заперечування, ухилення від відповідей на запитання.

Таким чином, знання зазначених вище способів впливу на криміналістично-значущу інформацію у кримінальному провадженні дозволить своєчасно виявити та попередити негативний вплив протидії на вирішення завдань кримінального судочинства та сприятиме прийняттю законного, обґрунтованого та справедливого рішення.

Література

1. Одерій О.В. Протидія судовому розгляду кримінальних справ: поняття, сутність / О.В. Одерій, Р.В. Мудрецький. Криміналістичний вісник: [наук.-практ.зб /голов. ред. Коваленко В. та ін.] / ДНДКЦ МВС України; КНУВС. К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2010. №1 (13). С. 59-71
2. Щеголева М.В. Противодействие расследованию незаконного оборота оружия и криминалистические методы его преодоления: дис. канд. юр. наук. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; судебная экспертиза» М., 2001. 220 с.;
3. Хараев, А.А. Преодоление противодействия расследованию преступлений против собственности: автореф. дис. канд. юр. наук. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; судебная экспертиза» Краснодар, 2005. 28 с.;
4. Зуйков Г.Г. Исследование способов совершения преступлений и уклонения от ответственности как предпосылка повышения эффективности планирования расследования. Версии и планирование расследования. Межвуз. Сборник научных трудов. Свердловск: СЮИ, 1985. С. 94-106.
5. Ким Д.В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография [Электронный ресурс] / под ред. проф. В.К. Гавло. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2008. 196 с. URL: http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/kim_2008/2-3.htm.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. Голос України. 2012.
7. Карагодин В.Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию:[монография]. Свердловск, 1992. 174 с.
8. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. / Р.С. Белкин. М.: Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 480 с. ISBN 5-7357-0201-7.;
9. Стулин О.Л. Тактические основы преодоления умышленного противодействия расследованию преступлений: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». М.: СПб, 1999. 171 с. РГБ ОД, 61:00-12/309-1. 187 с.
10. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: [навчальний посібник для студентів, аспірантів і викладачів вищих юридичних навчальних закладів]; МОНУ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 116 с.
11. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика; судова експертиза». К., 2004. 184 с.;
12. Кудрявцева А.В., Попов В.С. Участие адвоката-защитника в процессе доказывания на стадии предварительного расследования и в суде первой инстанции: Монография. – Челябинск: изд-во «Полиграф-Мастер», 2006. – С. 17.
13. Бобраков И.А. Воздействие преступников на свидетелей и потерпевших как прием противодействия расследованию преступлений. Организованное противодействие раскрытию и расследованию преступлений и меры по его нейтрализации. М.: Юридический институт МВД РФ, 1997. С. 107-109.
14. Замылин Е.И. Тактико-психологические основы допроса в конфликтной ситуации. Волгоград, 1998. 72 с.

Мудрецький Р. В.,
суддя

Апеляційного суду Дніпропетровської області